

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG POLITIKAI KÜZDELMEI AZ EGYSÉGES MAGYAR PÁRT MEGALAKULÁSÁIG

KOLOZSVÁR megszállása után megszűnt minden lehetősége annak, hogy az erdélyi magyarság bárminő politikai tevékenységet fejtheszen ki, mert a román megszállással kapcsolatosan az egész Erdélyre elrendelt szigorított ostromállapot minden gyűlést, minden politikai vagy társadalmi munkálkodást lehetetlenné tett. Ettől eltekintve, egy másik nagy akadálya is volt a magyar politikai élet megnyilvánulásának. Az eddigi vezető magyar politikusok közül nem volt Erdélyben senki, aki a szervezkedésnek élére állhatott volna, vagy akinek nevéhez és tekintélyéhez kapcsolódhatott volna ez a szervezkedési munka. Apáthy István, akit az események e legszomorúbb időkben előtérbe sodortak, le volt tartóztatva.

Ez a magyarázata, hogy az erdélyi magyar politika ekkor és ezután is jó ideig negatívum volt: a körülmények által parancsolt passzivitás. Lassanként a magyarság politikai szervezkedése a mostoha viszonyok minden nehézsége ellenére is megindult. Először a tisztviselők magatartásában nyilvánult meg csaknem ösztönösen, minden tudatos szervezkedés nélkül. A magyar tisztviselők e magatartását román részről úgy igyekeztek feltüntetni, mintha azt Budapestről jövő külső hatások sugalmazták volna. Ez a megítélés téves, mert külső hatás nem érvényesült az eskü megtagadásában. Az akkori magyar köztársasági kormány bizalmas rendelete eltiltotta ugyan a magyar tisztviselőket az eskütételtől, de kényszer esetében mentesítette az eskü letételének következményeitől azokat, akik az esküt letették. A tisztviselők egyöntetű megállapodása kizártnak tekinthető azért is, mert az ostromállapot szigora lehetetlenné tett minden előzetes megbeszélést.

Ennek következtében a tisztviselők magatartása az eskütétel kérdésében nem is volt teljesen egyöntetű. A túlnyomó többség megtagadta az eskütételt, de egyes helyeken letették. Voltak olyan helyek is, ahol a megszálló sereg parancsnokainak felhívására eskütétel nélkül is megmaradtak hivatalukban. Később már egységes irányítás és vezetés alá került a magyar tisztviselők magatartása és önvédelmi mozgalma úgyannyira, hogy ezt tekinthetjük az erdélyi magyarság politikai szervezkedése első megnyilvánulási alakulatának.

A tisztviselői kérdés akkor került az erdélyi közönség érdeklődésének középpontjába, mikor Hatieganu Emil, a nagyszebeni Kormányzó Tanács tagja 1919 április havában a kolozsvári „Újság“-ban nyilatkozatot tett közzé a tisztviselők visszavételének lehetőségéről. A megindult tárgyalások nem vezettek eredményre, mert Hatieganu a visszavételnél csak egyéenként való elbírálást tartott lehetőnek,

a tisztviselők küldöttei ellenben ragaszkodtak az egységes visszavételhez. Az egységnek ez az egyöntetű hangoztatása már olyan politikai megnyilvánulás volt, amelyet az erdélyi magyar kisebbségi politika első tényének tekinthetünk és amely később vezetőgondolattá lett minden olyan kérdésben, amely a magyar kisebbség politikai életével valamelyes vonatkozásban állott.

Az Averescu-kormány a hivatalos lap (Monitorul Oficial) 1920 június 29-i számában felhívta a volt magyar tisztviselőket, hogyha július 29-ig kijelentik készségüket a hűségeskü letételére, a kormány szerzett jogait elismeri és biztosítja. A tisztviselők vezetősége a tisztviselők nagy többségének kívánságára kimondta a jelentkezést, ami meg is történt. Eredménye nem lett, de maga a jelentkezés ténye mutatja a tekintélyt, amelyet a magyar tisztviselőség vezetősége aránylag rövid idő alatt megszerzett.

A trianoni békeszerződés aláírásáig Erdélyben két parlamenti választás volt. Az első választás 1919 augusztus havában zajlott le. A magyar kisebbség távol maradt e választástól még ott is, ahol a választói névjegyzékek példátlan meghamisítása ellenére túlnyomó többségben volt.

A második választást 1920 május havában az Averescu-kormány vezette. Ennek kultuszminisztere, Goga Oktávián paktumot ajánlott az erdélyi magyarság vezetőinek. Nem fogadták el azzal a megokolással, hogy a békeszerződés még nincs aláírva és így Erdély Romániához való átcsatolása sem történt meg jogilag és amíg ez meg nem történik, becsület kérdése, hogy a magyarság megmaradjon a magyar haza iránt való hűségben. Goga tudomásul vette e nyilatkozatot, de már korábban érintkezésbe lépett Bernády György régebbi magyar politikussal, aki a parlamenti aktivitás megkezdését szükségesnek tartotta és ilyen értelemben röpiratot is adott ki. Bernády csakhamar meggyőződött, hogy vállalkozása lehetetlen és azért maga sem vállalt jelöltséget.

A békeszerződés aláírásával az addig tényleges helyzet jogi helyzetté vált és így megszűnt az erdélyi magyarság politikai szervezkedésének külső akadálya. Általánossá kezdett válni csakhamar az a meggyőződés, hogy az eddigi utat, magának az erdélyi magyarságnak érdekében nem lehet tovább követni. A Kolozsváron megjelenő „Ujság“ 1920 szeptember hó 20-án megjelent számában egyenes felhívást intézett hozzám, e sorok írójához, aki a tisztviselőmozgalom irányító vezetőség élén állottam, hogy vegyem kezembe a szervezkedés irányítását. De nemcsak ez a felhívás, hanem egy másik körülmény is kötelességünkké tette nemcsak nekem, hanem a tisztviselői mozgalom vezetőségének is, hogy e felhívás elől ne térjünk ki.

A román hatóságok már megelőzően tudomást szereztek arról, hogy úgy a tisztviselői mozgalom, mint az erdélyi magyarság eddigi politikai magatartása egységes irányítás eredménye. Mivel ez a vezetőség nem nyíltan szervezte meg magát, hanem bizalmasan — hiszen a román megszállás kezdetén másként nem is volt lehetséges, adva volt az államellenesség és a budapesti irányítástól való függés vádjának lehetősége. E vád már magában is szükségessé tette, a nyílt szervezet

megalakítását és hogy annak élére azok álljanak, akik eddig a tisztviselői mozgalom élén állottak.

A tisztviselői mozgalom vezetői azonban nem érezték magukat jogosítottnak, hogy a további lépésekről önmaguk határozzanak. Vártak egy olyan kedvező alkalomra, amely mellett nem feltűnő, hogy Erdély különböző részeiből a befolyásosabb egyéni súllyal és tekintéllyel bíró férfiak Kolozsváron megjelenhessenek. 1920 december hó első felében nyílt ilyen alkalom. E bizalmas értekezlet — amelyen csak a történeti Erdély vezető egyéniségei jelentek meg, mivel az úgynevezett magyarországi részekből az ottani szigorított ostromállapot miatt nem jöhettek el, egyhangúan megállapította a nyílt szervezkedés megindításának szükségességét.

Egy Erdélybe becsempészett angol lappéldányból ismeretessé lett már 1920 első hónapjaiban, hogy a Párizsban 1919 december 9-én megkötött kisebbségi szerződés kötelezte Romániát a kisebbségi jogok elismerésére és e jogok tiszteletben tartása nemzetközi védelem alá helyeztetett. A program: a kisebbségi jogok védelme és biztosítása politikai, közigazgatási, egyházi és oktatásügyi téren adva volt a kisebbségi szerződésben. A szervezkedés alakját illetően ez értekezleten három nézet vetődött fel. Egyik az volt, hogy csatlakozzunk az „Emberi Jogok Ligájához. Ez azonban nem látszott a politikai szervezkedés elfogadható formájának már csak azért sem, mert maga az „Emberi Jogok Ligája” is csak kialakulóban levő bizonytalan célú és körvonalú nemzetközi szervezet volt.

Többen voltak a politikai párt szervezkedésének hívei. A túlnyomó többség felfogása az volt, hogy a politikai pártba való szervezkedés az adott helyzetben (ostromállapot, korlátozott választói jog, célzatos kerületi beosztás, hiányos választói névjegyzék stb.) nem olyan, hogy a kisebbségi jogok sikeres védelmét biztosíthassa. Azonkívül a párt-szervezet keretében valószínűen a régi pártellenetek is ki fognak újulni az egység és az erdélyi magyarság rovására. Azonkívül a román politikai élet bizonytalansága, esetlegességei és meglepetései majdnem lehetetlenné teszik, hogy a magyarság mint politikai szervezet kellő befolyásra és súlyra teheszen szert a román parlamenti harcokban.

Az értekezlet, kiindulva abból a megállapításból, hogy a kisebbségi szerződés bármennyire óvatos a kisebbség fogalmának meghatározásában, mégis egy új közjogi személyiséget hívott életre a kisebbség fogalmában, mint a szerződésben megállapított kisebbségi jogok alanyát. Ebből logikailag és önként következik, hogy a kisebbségeknek, mint ilyeneknek joguk van szervezetüket megalakítani. E szervezetnek pedig legcélszerűbb formája a szövetség, amely mint pártokon felül álló szervezet magában foglalja az egész magyarságot és mint közjogi személy képviseli a kisebbséget az országban és a Nemzetek Szövetsége előtt. A szervezkedés megindítására, a szervezeti szabályok és a program tervezetének elkészítésével, valamint az országos szervező gyűlés előkészítő munkálatainak elvégzésével a magyarság eddigi kolozsvári vezetői nyertek megbízatást. A szervezet nevét, „Magyar Szövetség”, már az előkészítő gyűlés megállapította.

A román közönség az „Ellenzék” 1920 karácsonyi számában

megjelent beszámoló cikkből értesült a magyarság szervezkedésének megindulásáról. E cikk után következett a szervezet kolozsvári tagozatának megalakítása a hatóság engedélye alapján 1921 január 9-re összehívott alakuló közgyűléssel. A nyert hatósági engedély értelmében felelősséget kellett vállalni a gyűlés rendjéért. A résztvevők legnagyobb száma is — száz — megvolt állapítva, de a mindenféle társadalmi szervezet és osztály képviselőinek meghívása és megjelenése biztosította, hogy a gyűlés a magyarság egyetemet képviseli.

E gyűlésnek hatása nagy volt nem csupán a magyarságra, hanem a románokra is. A román lapok behatóan foglalkozva e gyűléssel, elismerték jelentőségét, méltányolták komoly lefolyását és örömeiket fejezték ki, hogy az erdélyi magyarságnak is megalakult olyan politikai szervezete, amely nyílt meghatalmazás alapján jogosult a magyarság politikai érdekeinek és törekvéseinek képviseletére. A magyarság a szervezkedés alap gondolatát — a kisebbségnek, mint közjogi személynek érdekei védelmét örömmel fogadta, a román sajtó nem támadta, sőt Petda tábornok kolozsvári hadtestparancsnok, az ostromállapot folytán az államhatalom helyi legfőbb képviselője, elismerte annak jogosságát e sorok írója előtt, amikor a gyűlés engedélyezését megköszönte.

Ezután a szervezőbizottság munkája indult meg részint a vidéki szervezkedés irányításával, részint a szervezeti szabályok és a program tervezetének előkészítésével. A vidéki szervezkedés munkája teljes egyöntetűséggel és eredményesen folyt. Sokkal súlyosabbak voltak a nehézségek a szervezet alakját, valamint a szervezet programjának alap gondolatát illetően. A szervezet formáját illetően már az előkészítő bizottság elfogadta a szövetségi formát. A parlamenti aktivitás hívei ennek ellenére is minduntalan visszatértek a politikai pártszervezet szükségességének hangoztatására, ha másként nem, legalább oly módon, hogy alakuljon egy vagy akár több politikai párt s a pártok tagjai a pártszervezet útján legyenek tagjai az egyetemes kisebbségi szervezetnek.

A többség ragaszkodott az egységes kisebbségi szervezethez és a parlamenti aktivitás kérdésével nem kívánt foglalkozni mindaddig, míg ez aktuális nem lesz és ekkor is a döntést az egyetemes szervezetre kívánta bízni általánosan kötelező erővel. E kérdésben igen erős harc volt a szervezőbizottság kebelében, sőt utóbb a lapokban is talán nagyobb szenvedéllyel és élesebb hangon, mint ezt a magyarság érdeke megkívánta volna.

Ami a program vezető gondolatát illeti, két vezető gondolat küzdött egymással. Egyik a kisebbség közjogi személyiségével logikus összhangban a kisebbségi autonómiát vette a program alap gondolatául, a másik, a pártszervezkedés hívd Erdély autonómiáját kívánták a program vezető gondolatává tenni. A pártszervezet hívd kész hdyzetet kívántak teremteni s rövid előkészítés után Bánfihimyadon megalakították a „Néppárt“-ot, amely kimondotta a parlamenti aktivitás felvételét és programjába iktatta, mint követdményt Erdély autonómiáját.

A megalakult Néppárt sem ekkor, sem később nem ért d számbavehető eredményt, összesen két tagozata alakult meg. A magyarság

közvéleményében s politikai tájékozódásában zavart és sok félreértést okozott az, hogy egy egyetemes szervező munkásság közepeit a kisebbség azon fáradozott, hogy ebben az elhatározóan fontos szervezeti kérdésben ő legyen egyedül a többség kizárásával hivatott dönteni. Ez a zavar és irányvesztettség meglehetősen élesen nyilatkozott meg a hírlapokban, nem egyszer a magyarság közvéleményére is megtévesztő hatással, sőt a szervezőbizottság e pártalakulást követő szervezőbizottsági ülésében is, ahol a többség heves vita után elítélte és helytelenítette a Néppárt megalakítását. Eredménye ennek a rosszáé határozatnak az lett, hogy a néppárti bizottsági tagok újult erővel fogtak össze és a legközelebbi ülésben, mint többség leszavazták a szövetségi eszme képviselőit. Ennek következménye gyanánt a már kezdetben mutatkozó személyi ellentétek élesen felújultak.

E sorok írója meg volt győződve, hogyha ez ellentét még jobban kiélesedik, akkor be fog következni a magyar kisebbség kettészakadása, ami lehetetlenné teszi az egységes szervezkedést, ami végtelenül káros lenne a magyarság érdekeire. Ezért felkérte Jósika Samu bárót a közbelépésre abban a reményben, hogy nagy politikai gyakorlata és tekintélye elég erős lesz az ellentétek kiegyenlítésére és az általános megnyugvás megteremtésére.

Ez időpontig Jósika Samu báró nem vett részt a magyar kisebbségi életben, de behatóan ismerte a szervezkedés részleteit és így eléggé tájékozva volt minden irányban. Egyelőre a hozzá intézett kérést tudomásul vette, de időt kért, hogy mielőtt véglegesen határozná, magát az ellenkező oldalon is tájékozhassa. Rövid idő múlva közölte, hogy kész a bizottság ülésein, mint hallgató megjelenni és szükség esetén a vitás kérdésekre vonatkozó véleményét is előadni.

Első megjelenésétől fogva tulajdonképpen ő vezette a tárgyalásokat és érdeme, hogy a felmerült ellentétek fokozatosan elsimultak és a magyar kisebbség programja elkészült. E program alap gondolata a kisebbségi autonómia volt. Az aktivitás kérdését e program annak kimondásával juttatta nyugvópontra, hogy azt a Szövetség céljai egyik eszközének tartja és alkalmazásáról aktualitás esetén a szövetség nagygyűlése határoz,

A szervezkedő nagygyűlés 1921 július 7-re volt kitűzve. E gyűlést megelőzően egyik kolozsvári újságban egy vezércikk jelent meg, amely rendkívüli hevességgel támadta meg az egységes kisebbségi szervezet gondolatának képviselőit, valószínűen abban a reményben, hogy a parlamenti aktivitás gondolata a közgyűlésen mégis győzedelmeskedni fog. A szakadást Jósika Samu báró tapintatának és taktikai ügyességének ez alkalommal is sikerült elhárítania. Még a nagygyűlés napirendjét előkészítő értekezlet előtt alkalmat adott, hogy a kiküldöttek a felmerült ellentéteket megbeszéljék és annak alapján egyöntetű megállapodásra jussanak. Ennek a megállapodásnak volt az eredménye, hogy a nagygyűlés nemcsak imponáló méltósággal folyt le, hanem egyszermind az erdélyi magyar kisebbség egységének is hatalmas megnyilvánulása volt. Így lett valósággá az egységes kisebbségi szervezet, a „Magyar Szövetség“, amelynek vezetőjévé Erdély magyarságának közbizalmából Jósika Samu báró lett.

A végleg megalakult Magyar Szövetség azonnal hozzáfogott szervezete kiépítéséhez és munkaprogramjának elkészítéséhez. Ezzel párhuzamosan lépéseket tett a román kormánynál a konkrét kisebbségi sérelmek orvoslása és a közszabadságok helyreállítása tárgyában.

A nagygyűlésen egységesen hozott határozatok azonban nem tudták a parlamenti aktivitást sürgetőket leszerelni, bár a nagygyűlés az annyira kívánatos egység megteremtése érdekében a tisztségek betöltésénél, valamint a Szövetség intézőbizottságában kellő arányú képviselőket biztosított számukra, sőt még a főtitkári állást is közülök töltötte be. A sajtóban újra sűrűbben hallatszottak az elégedetlenség hangjai és megindult a propaganda a Néppárt további szervezésére, főleg kolozsvári tagozatának megalakítására. Mielőtt ebben az irányban valami történetet volna, egy nem várt incidens ürügyet adott a „Magyar Szövetség“ működésének felfüggesztésére és később feloszlására.

1921 október havában Mária román királyné meglátogatta Kolozsvárt, amely alkalommal tiszteletére a román színtársulat a magyaroktól elvett Nemzeti Színházban díszelőadást rendezett. Erre a díszelőadásra a Magyar Szövetség elnökét nem hívták meg, ami a magyar sajtóban élénk megbeszélés tárgya lett. Metes prefektus, hogy e hibát kiköszörülje, meghívót küldött Jósika Samu bárónak, aki azonban e meghívót, mivel nem az udvarmesteri hivatal küldötte, hanem a prefektus ceruzával írott névjegyen hívta meg, nem tekintette szabályszerű meghívónak és nem is ment el a díszelőadásra.

A román sajtó e távolmaradását tüntetésnek minősítette és Jósikát s vele együtt az egész magyar kisebbséget irredentizmussal vádolta. Jósika báró az udvarmestert hivatal útján fölvilágosította a királyné elmaradása körülményeiről és így annak személyes és udvariassági része elintéződött. Ez incidens után Metes prefektus felhívta a Magyar Szövetséget, hogy belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályait mutassa be. Miután mint politikai szervezetnek ilyen alapszabályai nem voltak, a prefektus, azokra a régi magyar belügyminiszteri rendeletekre, amelyek eltöltötták a nemzetiségi alapon való politikai egyesületek szervezését és egy román belügyminiszteri rendeletre való hivatkozással, az egyesületet föloszlatta, iratait lefoglaltatta, helyiségeit bezáratta és vezetői ellen eljárást indított.

A Magyar Szövetség vezetői, sőt az egész erdélyi magyar közvélemény, Metes prefektus e fellépését egyszerűen bosszúnak és megtorlásnak tulajdonította, azon kudarc miatt, amely őt a fennebb elbeszélt színházi díszelőadással kapcsolatosan érte.

Az újabb szervezkedés módozatainak megvitatását és dőkésztését lehetetlenné tette, hogy a Bratianu-kormány 1922 február havára elrendelte a parlamenti választásokat. A Magyar Szövetség vezetősége ekkor kérést adott be a román kormányhoz annak engedélyezése iránt, hogy adjon módot arra, hogy a magyar kisebbség dönthessen a parlamenti aktivitás kérdésében.

A kormány megengedte a Szövetség működését, de csak a választások idejére és vezetésére. A Néppárt vezetőségének bevonásával tartott gyűlés az aktivitás mellett döntött és a választások vezetésére

egy végrehajtóbizottságot szervezett. A választás a magyarságra kedvezően eredménnyel végződött, amennyiben csak egy kamarai képviselő és két szenátor jutott mandátumhoz. A többit már a választás előtt kizárták a küzdelemből, a legképtelenebb ürügyek alatt visszautasítva a jelölteket. E sikertelenség ellenére is, a magyar választók egyöntetű magatartása bebizonyította, hogy azok a magyarok, akik a román liberális párt programjával jutottak be a parlamentbe, kívül állanak a magyar kisebbség keretén.

A választások lezajlása után a kormány bizalmasan tudtára adta a vezetőségnek, hogy mint egyesületet nem fogja elismerni, de mint politikai pártok egyesülése ellen nem fog kifogást tenni. Ezért 1922 augusztus 6-án tartott nagygyűlésében ilyen értelemben módosította szervezeti szabályzatát, újlag hangoztatva, hogy a magyar kisebbség közjogi személyiségét kívánja megtestesíteni. A kormány az így módosított szervezeti szabályzatot sem hagyta jóvá s ezzel a Magyar Szövetséget 1922 október havában végleg megszüntette.

Az új helyzet most a magyar kisebbség olyan megszervezését követelte, amely az adott viszonyok között lehetséges volt, vagyis a magyar kisebbségnek egységes párttá szervezését. Megindult az új szervezőmunka, mégpedig a Magyar Szövetség programja alapján és rövid idő múlva meg is alakult a Magyar Nemzeti Párt és annak megyei tagozata mindenütt, ahol a Magyar Szövetségnek tagozata volt.

De a Néppárttal együtt két magyar párt volt. A Magyar Nemzeti Párt vezetőségének legsürgősebb teendője az egész egyetemes magyar kisebbséget magában foglaló egységes magyar párt megalkotása volt, ezért ez egység megteremtése végeit egy bizottságot küldött ki. E bizottság munkássága sikeres volt és így már 1922 november 20-án a Néppárttal együttesen tartott nagygyűlésében kimondotta a két párt egyesülését egy egységes Magyar Pártban. Ez alakuló gyűlést 1922 december 27-én tartotta meg, elnökévé választván Jósika Samu bárót.

Ezzel az erdélyi magyar kisebbség szervezkedése befejezést nyert. Ami ezután történt és történik ma is, azt már az erdélyi Magyar Párt hozza létre.

GRANDPIERRE EMIL